

**AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
FILMOVÁ A TELEVIZNÍ FAKULTA**

Katedra dokumentárního tvorby

**Od investigativní reportáže k
celovečernímu špionážnímu
dokumentárnímu filmu**

Reflexe umělecko – pedagogické činnosti

habilitace

Mgr. Ing. Martina Řezníčka

(c) 2020

Od investigativní reportáže k celovečernímu špionážnímu dokumentárnímu filmu

Reflexe umělecko – pedagogické činnosti

Úvod

Reflektovat jeden - investigativním segment své tvorby, je pro mě určitou možností, zorientovat se v této části své tvorby, kterou jsem kdysi nepovažoval za příliš významnou. Ale vzhledem k tomu, že pracuji v současnosti na dvou celovečerních investigativních dokumentárních filmech. A v případě jednoho jistě, ale nejspíš nakonec u obou filmů, budeme hledat zahraniční koproducenty a zároveň doufáme, že vytvoříme film, respektive filmy - osobitá autorská díla reflektující zároveň také podstatné momenty v životech nás všech, investigující díla, která zaujmou i zahraniční publikum.

Dospěl jsem tak také ke zjištění, že i když klasickou reportážní investigaci již nedělám prakticky vůbec, investigativní témata si nakonec nenápadně našla nebo dokonce prosadila, výraznější místo v mé tvorbě i životě, než jsem jim původně sám přikládal.

A ještě dvě poznámky na závěr tohoto úvodu. Investigace, v jakékoli podobě, aby dávala opravdu hluboký smysl, musí být politická, tento text, který má být v jádru o investigacích, jejich podobách v mém životě a tvorbě, lze v mnoha bodech považovat i za politickou proklamaci, rozhodně ne za vědecký text. V žádných pravidlech jsem to nenašel, ale habilitační přednáška, domnívám se, může být i politickou proklamací, řekl bych, že by to mohlo být i žádoucí, dokonce by mohla být i politickým manifestem, tak daleko jsem ale nešel.

A druhá poznámka – i u textu reflektujícího obsahově závažný segment tvorby, stejně jako u filmu je podstatný alespoň závan humoru, který těžké téma nadlehčí. Nevím, jestli se mi to podaří, pokusím se o to, stejně jako ve svých filmech, kde se i přes moji snahu, většinou podaří opravdu jen ty závan humoru a témata zůstávají těžká.

Investigace a demokracie

Dovolím si empiricky ověřenou hypotézu, že prostor pro investigování, je v dané společnosti měřítkem demokratičnosti systému. Čím jsme dále na východ a míra demokratičnosti systému je menší a demokracie nezralejší, tím je investigování nebezpečnější, ale zároveň i “dobrodružnější”, což je podstatné, že záleží na tom, jaký úhel pohledu si zvolíme.

Samozřejmě nedemokratické systémy, respektive systémy, kde stát nemá alespoň základní kontrolu nad kriminálními skupinami v zemi, mohou být pro investigující, ať už žurnalisty nebo také režiséry, smrtící. Amerika si mohla dovolit svoji největší a všeobecně nejznámější investigativní kauzu, která stanovila metu a zároveň normativ investigativní práce, bez ohrožení života novinářů na ní pracujících. V aféře *Watergate* totiž, i když dosahovala do nejvyšších pater politiky a zasahovala ve svém důsledku a v neposlední řadě, výrazně i politiku světovou, Bobu Woodwardovi ani Carlu Bernsteinovi, nebylo bezprostředně usilováno o život. V Putinově Rusku by byli velmi rychle mrtví. Samozřejmě to platí i v řadě dalších postkomunistických zemích, smutné je, že také na Slovensku a do značné míry, ani nás nevyjímaje.

Podle newyorského výboru na ochranu novinářů *CPJ (Committee to Protect Journalists)*, je dlouhodobě nejnebezpečnější zemí, z hlediska počtu – desítek zavražděných novinářů ročně,

překvapivě - Afganistán... A aby nevypadalo, že idealizují Ameriku, i tam jsou novináři občas také zabiti, ale klasicky tzv. "osamělými střelci", to znamená především vyšinutými jedinci, nejedná se primárně o vraždy na objednávku, už vůbec ne o „státní“ vraždy. Amerika má i z mé zkušenosti, snad největší respekt, dá se říct dokonce úctu, k novinářské práci. Je smutné, jak v tom kontrastuje přístup našeho demokraticky zvoleného prezidenta... je za tím, zřejmě jako jeden z momentů, i Zemanův setrvalý strach z novinářů, strach z odhalení jeho jednání, které bylo velmi často daleko za čarou, za hranicemi, které demokratický systém velmi jasně vytyčuje. V přednášce, vzhledem k tomu, že jsem se toho dotýkal i svojí prací, se k tomu ještě vrátíme.

Arabské země, Afrika, jihoamerický kontinent, kde převážně nelze mluvit o demokracii, jsou zcela samostatnou kapitolou. Vraždou zemí, z hlediska počtu zavražděných novinářů, je ale například i Mexiko. V případě Mexika nelze mluvit o nedemokratickém systému, je to ale příklad země, kde ve skutečnosti, v řadě oblastí života, mají navrch drogové kartely, vláda s nimi dlouhodobě bojuje, zatím bez šance zvítězit. Dovolím si odbočku - nemusíme chodit ani přes půl světa – na americký kontinent. Nedávnou vraždu novinářky si připsala například i Malta. Podsvětí se dlouhodobě výrazně prosazuje a ovlivňuje přímo politické dění, tedy moc výkonnou, ale i moc soudní a – samozřejmě i zákonodárnou - hned u našich sousedů na Slovensku, vražda investigativního novináře Jána Kuciaka a jeho snoubenky Martiny, rozpoutala vlnu politických nepokojů a do značné míry ovlivnila politický posun, který tam zdá se, přeci jen nastal. Konec konců zmiňovaný vektor úbytku demokratických principů – jak jsem uvedl na začátku, směřuje na východ. Když chci mluvit v rámci mého investigativního semináře o ingerenci gangů nebo mafiánů do politiky, vystačím překvapivě s nám velmi blízkým Slovenskem. Slovensko je vůbec v mnohém taková laboratoř.

Zaměřím-li se na Evropu a vezmu-li jen poslední dva roky, tedy kromě Slovenska, je ohrožení investigativních novinářů dále tradičně silné na Balkáně, značné je samozřejmě na Ukrajině, Rusko a postsovětský prostor vůbec, jsou téměř etalonem nebezpečí. Zmínil jsem Maltu. Překvapivě ale, dochází k ohrožení i třeba v Německu (v souvislosti s projevy xenofobie). Vycházím při tom z údajů výše zmíněné organizace *CPJ (Committee to Protect Journalists)*, a dále francouzských Reportérů bez hranic - *RSF (Reporters sans frontières)*. A nemohu si odpustit poznamenat, že na druhou stranu ve Francii, stačí být učitelem a učit o svobodě slova... A Jiří Suchý zpívá „myslel jsem totiž, v tom je ta potíž, že trocha poezie nikoho nezabije...“ . A ani to zdaleka není jisté. Svět je docela nebezpečné místo k životu. Studentům říkám, že o nebezpečí musí vědět a vědomě s tou skutečností pracovat. A umět pracovat se strachem. I když na svém příkladu mohu ukázat, že stejně nikdy nevíte. A když se přestanete bát, ztrácíte ostražitost a teprve byste se měli začít bát. Ještěže člověk nikdy neví, co ho čeká... A strach je ale zdravý korektiv, nesmí ho být ale moc.

Každopádně investigativní novinářina - v globálním pohledu, je nebezpečné povolání. Pro televize i tištěná média, je právě i proto investigativní práce atraktivní. Investigace je pro seriózní média sice prestižní a atraktivní, ale drahá. A už delší čas, více než kvůli základní funkci novinářské práce, ochrany demokracie, funguje spíše pro zvýšení sledovanosti, respektive nákladu u tištěných médií. Souvisí to i s komplikovanou finanční situací tištěných médií. A nedělá se většinou kvalitně, na to nejsou peníze. Nebo také slouží některé kauzy selektivně něčím zájmům, ale to už zase moc nemůžeme mluvit o žurnalistice. Primární účel hlídání demokratických principů, se zvláště u televizí, zároveň ruku v ruce s autocenzurními i cenzurními zásahy do programu, vytrácí na úkor "televizní zábavy" infotainmentu. A periodické formáty investigativní žánr často rozměňují. Přirozeně není dostatek kvalitních investigativních kauz a za to nemůže ani tak nedostatek témat, jako nedostatek kvalitních novinářů. Ale na druhou stranu nelze vygenerovat opravdu kvalitní kauzu na objednávku ani každý měsíc a už vůbec ne každý týden. Vidíme to názorně. A jak jsem se zmínil, nikdy nás neopustila ani autocenzura, jen je plíživě hlubší a hlubší, místo aby tendence byla opačná, to je také neblahý trend. Autocenzurou zde myslím omezení, zatajení informací z vlastního rozhodnutí. Nárůst redakční, respektive manažerské cenzury, o tom radši nehovořím... Případů nátlaku na autory, třeba jen v ČT, je dlouhá řada.

Ale aféra, žurnalistického i politického rozměru, aféry Watergate, byla zatím jen jediná. A to na celém světě.

A aspoň trochu optimismu si dovoluji do tématu vnést - každý rok je udělována Pulicerova cena za oblast investigativní práce, nečiní rozdíl mezi tištěnými a obrazovými médii a významná témata, hodná ocenění - si vždy najde.

A v této souvislosti z našich investigativních „luhů a hájů“, si dovoluji zmínit systematicky pracující a velmi mezinárodní „České centrum pro investigativní žurnalistiku o.p.s.“ Pavly Holcové a jejich portál Investigace.cz, včetně vtipného Klubu neprůstřelných, dále veterána investigace Jaroslava Spurného z Respektu, zmiňuji kolegy Sabinu Slonkovou a Jiřího Kubíka, momentálně z portálu Seznam.cz, nebo „našeho“ Víta Klusáka, který má v rámci Českého žurnálu, nakonec téměř mimochodem, také svůj zářez na pažbičce investigující kamery a nakonec nezávisle pracující a skvělou Zuzanu Piussi, s celou řadou celovečeračků, na velmi aktuální slovenská i tuzemská témata... a ještě jsem zapomněl určitě i další... pana Jaroslava Kmentu, spíše pro změnu, investigativního literáta, za kterým je řada podstatných odhalení... A snad k té práci, také trochu přispívám, možná dnes již více pedagogickou činností, ale nejen.

Investigace... a proč?

Pokud přemýšlím o původu mého zaujetí pro investigování, mohu vyjít z původu slova. Z anglického investigation – zkoumání, vyšetřování. A můžeme jít dále, z latinského *vestigium*, stopa. Můžeme tedy říct i stopování, jde tak trochu i o lov (od tajemných událostí, po narušitele a ničitele demokratických principů...). Nebo jde o stopování, jako o předebru boje. To je pro mě základ celého tohoto „dobrodružství“.

Termín je původně čistě novinářský, teprve z tohoto prostředí, se přenáší - nejprve do televizní publicistiky, tam se objevuje první a dodnes existující investigativní pořad Panorama (BBC), ve Velké Británii, v roce 1953 a paralelně i do dokumentární tvorby.

A na druhou stranu, atraktivní novinářské prostředí, je i častým námětem často skvělé – dokonce oskarové, hrané filmové tvorby, právě s tématem investigativní novinářiny. Dalo by se říct – samožerný, ale užitečný proces...

K samotnému tématu investigativní žurnalistiky si dovolím poznamenat, že si nemyslím, že filmařina, tedy konkrétně investigativní dokumentární filmy, by se snad tyčily nebo přesahovaly kvalitní novinářinu. Protože pověstným hlídacím psem demokracie, jsou pořád primárně novináři, i když i dokumentaristé mají v této oblasti své, již velmi významné “zářezy”. Investigativní novinářina nese především informaci, odhalení a podstatné je i jeho zveřejnění. Dokumentární filmy mají ovšem jiný mechanismus působení, respektive i cesty k divákovi, než mají ke svému čtenáři tištěná, respektive internetová média. Dokument se věnuje hlouběji kontextům, přináší společenské i filozofické zamyšlení, přesahy. Má být analytický, což jednoduchá reportáž, respektive zpráva primárně není. Přesto obojí může vyvolat společenskou změnu nebo otřes. Samozřejmě hranice reportáže a dokumentárního filmu není ostrá a posledním desetiletím nám zcela stírá rozdíly mezi - téměř vším. A se vznikem hybridních formátů, se celá oblast v posledním čase stává už značně nepřehlednou.

Podržím se obsahově v této mé reflexi, žánru klasické reportáže na straně jedné a dokumentárního filmu, nejlépe celovečerního, jako svého druhu žánru, na straně druhé, mám s oběma póly této filmové investigace, největší zkušenost, hranice jsou zde ještě pořád jasné.

Téměř všudypřítomným a nejen latentním tématem této reflexe části mé tvorby, je kromě milníků, ale i mýlníků na mé cestě investigativním polem, moje velmi osobní zkušenost se strachem a autocenzurou. Nehovořím o tom všude zcela explicitně, ale v podtextu této práce, je to podstatný všudypřítomný prvek. Kdo se ale nebojí nebo si strach nepřiznává, nemůže dělat

tuto práci dobře. A strachem myslím, někdy i ten úplně hmatatelný, studený strach o svůj život. Nebezpečí přichází z venku i zevnitř. A myslím také strach, že se vy přímo dopustíte chyby a ohrozíte sebe nebo i někoho dalšího, ale také strach z chyby, pramenící z nedostatečného ověření informace, kdy ale je na druhou stranu, potřeba někdy i zariskovat. A tři nezávislé zdroje jsou často jen v oblasti teorie, nevyzkoumáte, že je to ve skutečnosti jen jeden. Nemáte šanci, jak je to dobře zapleteno. A polevíte v ostražitosti. Jen intuitivně něco cítíte. Bez intuice, vědomostí, citu, odvahy a štěstí, ale paradoxně často i toho strachu, se nehnete. A autocenzura a zápas, někdy přímo boj s ní, je téma na samostatný obsáhlý text nebo publikaci. Všemi následujícími příběhy tyto, dalo by se říct, přímo komponenty investigativní práce, zjevně nebo skrytě procházejí.

Tolik poměrně obsáhlý obecnější úvod k tématu, reflexi části tvorby nyní pojmám, jak zřetelně vyplynulo z předchozího, více osobně.

Investigativní principy jako cesta

Nechtěná broumovská iniciace

Hledám-li možná první podstatný iniciační a formativní moment pro investigativní práci ve svém životě, mohlo by to být natáčení mého amatérského filmu, o unikátní skupině barokních kostelů, stavitelů otce a syna Kryštofa a Kiliána Ignáce Dinzenhoferů na Broumovsku. Námět filmu byl nepochybně ovlivněn mým tátou, který byl architektem - památkářem a na Broumovsko mě při nějaké příležitosti upozornil.

V roce 1988, jsem se tam vypravoval, se sovětskou 16mm kamerou Krasnogorsk a černobílou filmovou inverzí ORWO UP 54, z přebytků Československé televize. Chtěl jsem tehdy natočit amatérský film o stavu zpustlých barokních kostelů, s obavou, že některé z nich, vzhledem k jejich stavu koncem 80.let, nepřežijí léta další. Téma bylo jen mírně kontroverzní – právě mírou zanedbanosti architektonických skvostů, ale zároveň velmi filmové, silnou vizualitou a zpustlou krásou těchto staveb, roztroušených v krajině bývalých Sudet Broumovska. Jak to někdy bývá, investigativní moment se vylíhнул sám. Narážel jsem při natáčení na zavřená vrata Broumovského kláštera, kde byla jen malá cedulka “Ministerstvo vnitra ČSR”, nic více, za nimi klášter, v klášteře – cosi vnitřáckého - skladiště, archiv... a kostel Sv. Václava. Vzal jsem, při některé z návštěv Broumova, opětovně za kliku kláštera a vrata se překvapivě otevřela. Se zaujetím, že jsem se ocitnul v prostoru normálně nepřístupném, jsem začal na nádvoří narychlo natáčet, s pocitem, že to nějak dopadne. To je mimochodem jeden ze základních principů práce investigativního novináře i kameramana, když se to děje, neohlížet se na následky... Myšleno vážně i s nadsázkou. Natáčel jsem až do okamžiku, kdy mě “vyhmátnul” policista v civilu. Moje štěstí bylo, že si ani neuvědomoval rozdíl mezi kamerou a fotoaparátem. Policisté měli mánii vytahování filmů z fotoaparátů. Nevím, jestli se to metodicky správně, přímo na VŠ SNB učilo. Na příkaz tajného, jsem celkem ochotně otevřel magazín kamery a osvítil asi 30 cm, z celých 30m filmu. Policista se uspokojil a mě zůstala v kameře neosvícená většina exponovaného filmu – z tehdy běžnému člověku zcela nepřístupných míst. Ale bylo samozřejmě po natáčení. Dokončení filmu o broumovském baroku se ale odložilo 17.listopadem 89, zatím ad. infinitum. Natočený materiál jsem před osmi lety našel v bytě rodičů. Mezitím jsem mohl sledovat proměnu celého Broumovska, opravené kostely – čistá krása... zapomínáme na temné objekty okupované vnitřem...

Kromě otevření magazínu kamery, čemuž jsem se potají smál a měl z toho pocit vítězství, jsem "na požádání předložil" také občanský průkaz. Uklidil jsem kameru. Průsvih byl na cestě. Policejní kontrola, respektive mé natáčení v zakázaném prostoru, mělo za následek výslech na Stb v Bartolomějské ulici, kam jsem byl asi za 3- 4 měsíce, když už jsem na broumovskou epizodu pozapomněl, doslova unesen. S výslechy jsem měl již určitou zkušenost. Stb se tentokrát zajímala o mé napojení na katolický disent, které bylo ale prakticky nulové. Ale hlavně estébáci zkoušeli, jestli se nenechám přesvědčit ke spolupráci - po zlém, i po dobrém. Nemusím asi zdůrazňovat, že každý výslech byl dost tvrdý zážitek a nesl sebou velký strach o vlastní existenci, ale v samé podstatě i o život. Nikdy jste nevěděli, co všechno se může stát, říkalo se tomu pak třeba nehoda. Zvláště v 50.létech a to jen podotýkám, opravdu nemohu srovnávat, se mohlo stát, že někomu nechťic zlomili estébáci třeba vaz nebo ho jenom umlátili k smrti a tak ho pak zbaběle, skoro mrtvého, pohodili před Borůvkovým sanatoriem v Praze v Legerce (kněze Josefa Toufara).

Každodenní normalizace

Vyprávím tento obyčejný příběh "normalizační každodennosti" života v socialismu – jako nepochybně jeden z formativních zážitků, kdy moje obyčejná zvědavost, motivovaná snahou objevit něco "skrytého" za zdí, vygenerovala průsvih, který mohl mít pro mě následky na celý můj zbylý život... zároveň si dovoluji trochu odbočit a lehce přispět k vyhocené polemice s kolegou děkanem filozofické fakulty, Michalem Pullmannem, v rámci široké diskuze, která se tento rok rozhořela – o relativní "neškodnosti" komunizmu a v podtextu i o dohledu StB nad námi. Debata není ani trochu akademická a dostává se až k samé podstatě smyslu svobody v našich životech, myšleno tehdy a teď a nakládání s ní.

Samozřejmě mám z normalizačního Československa podstatně jinou zkušenost, než můj vrstevník docent Michal Pullmann, který klade důraz na každodennost komunizmu a v té souvislosti, jakousi hypotetickou participaci, smlouvu občanů s režimem. Podstatný moment, který ve své polemice nebere dostatečně v potaz je, že to nebyla smlouva ani dobrovolná participace, ale v mnoha, myslím, že ve zcela převažujícím počtu případů, vědomá nebo také podvědomá poslušnost vynucená strachem. Tak jako já jsem se bál u výslechu, bál se každý, kdo výslovně s režimem nekolaboroval, že se může dopustit i třeba nechtěného „přešlapu“ a u výslechu ocitnout – pod jakoukoli záminkou. Nebo nést přenesenou zodpovědnost za činy někoho jiného, třeba vašeho příbuzného. Ten strach začal být málem geneticky zakódovaný. Přeopatrnost. Trvá myslím v nějaké podobě dodnes. Na druhou stranu zde ovšem nepochybně byla i dobrovolná kolaborace s režimem zcela beze strachu, podložená často jen z dnešního hlediska, směšnými výhodami, což je asi i část Pullmannovy perspektivy. Jenže rozlišit dnes mezi spoluprací vynucenou strachem a dobrovolností kolaborace, je při snaze o sebeidealizaci, velmi těžké, každý se stejně bál. Bála se, zase jinak – i komunistická nomenklatura – věrchuška, ale ne všichni občané dobrovolně kolaborovali. A smísit to nelze. Mísení silně páchne alibismem kolaborujících. Orwellovo 1984 byla blízká vize naší žité skutečnosti. A je-li něco vynuceného strachem, a ten byl sice skrytý, ale téměř všeobecný, nelze zase mluvit o nějaké „všeobecné“ vnitřní smlouvě s mocí, s režimem. Každá smlouva, již ze samotného základu slova – smluvit se, se zakládá na svobodném rozhodnutí, což bývá pro jistotu i v preambuli, či v závěrečném ustanovení smluv. Jaké bylo ale v komunistickém Československu svobodné rozhodování...? A to na všech úrovních. Bezesporně velmi vzdělaný a velmi inteligentní akademik Michal Pullmann, mě svým revizionistickým přístupem k dějinám, částečně inspiruje a částečně mi i naplňuje moje velké a věčné společenské téma – kterým je zrada. Zrada vzdělanců... Ta je také silně podmíněná strachem. Zároveň ale nijak nevyklučuji, jakoukoli diskuzi a polemiku, zpochybnění dogmat, změnu perspektivy i paradigmat. Jen to musí být skutečně reálně zakotveno, pokud je to ještě vůbec možné - v tvrdých datech, statisticky podchyceno, podepřeno poctivým výzkumem.

Dogmata ráda používá církev, má k tomu i do značné míry oprávnění, víra ve své podstatě není vědecká disciplína. Dogmata milovali komunisté, marxisté a milují je dodnes. Pak ale je dobré hovořit o víře a ne o vědě. Nikomu totiž v takzvaném socialismu nemohlo být dobře, byl-li v jednom kuse nucen předstírat, žít v permanentní lži, žít v nedostatku, v obavě, žít ve strachu, v nespravedlnosti, a hlavně v nesvobodě. A svoboda není relativní. A i ikona komunistických časů a konformity, Karel Gott, se nepochybně v mnoha situacích, které mu komunistická každodennost uchystala, necítil ani šťastně, ani svobodně. Svoboda je otroctví... Stalinsko – Gottwaldovský nebo pozdější normalizační Husákovský hnus, by měl být stále pojmenován jako hnus a nepomůže, lakovat ho na růžovo, byť by to bylo perleťovým lakem na nehty... a i kdyby ho přijímala větší část spoluobčanů jako svůj, což tak ale, z mé zkušenosti, nebylo. A samozřejmě komunistická nomenklatura – věrchuška nemusela nic z toho, co vnímali „obyčejní“ spoluobčané, vnímat v ničem stejně. Měli jiná východiska. A vůbec nechci heroizovat chování našich spoluobčanů, jen se přeci jen snažím pootočit perspektivu představy všeobecného přijetí režimu, a tímto jeho legitimizace. A i vražda nakonec zůstává zase jen vraždou, hrdelním zločinem komunistické moci, i když světským právem nepotrestaným, za tou vraždou není jen ideologie a komunistická moc, ale jsou zde konkrétní lidé, moci podporovaní a utvrzení ve svém jednání a už vůbec nic na podstatě, že vražda zůstane vraždou, nemůže změnit, že ji schvalovali ideologicky totálně zpracovaní a ohlušení spoluobčané, s propagandou vymytými mozky.

Tajní policisté samozřejmě dávali najevo svoji moc, jak jinak, než nejčastěji velmi primitivními prostředky. Policisté si na mě počkali ráno před mojí prací a nikdo u vlastního zatčení nebyl, prostě mě sbalili do auta a jelo se... řeči cestou - o rozpouštění mrtvol v kyselině, což byl v té i jiné době, samozřejmě asi oblíbený estébácký folklór, se ale stejně neposlouchaly moc dobře, i když jsem byl pevně přesvědčený, že to jsou v podstatě „jen“ svého druhu kecy, stejně jako ty o nafouklé mrtvole bez občanky ve Vltavě. Bylo jich pak za celý den ještě mnoho. Řada hodně za čarou. Včetně velmi primitivního reálného konání, že vás hodiny nechtějí pustit na záchod. Pak vás, jako akt milosrdenství po šesti sedmi hodinách vyslýchání, nechají jít a pak ještě nabídnou i kávu. Zkoušejí to po dobrém, spoléhají na únavu, policejní káva hraje v tomto příběhu svoji roli i později v opačném gardu – podstatné ale je, že jsem si ji od nich nevzal, i když bych v tu chvíli za ni byl i rád, věděl jsem, že se mi tak třesou ruce, že bych se polil. Pamatuji si ale také hlubokou úzkost, když jsme jeli ráno přes tehdejší náměstí Krasnoarmějců, dnešní Palachovo. Na zadním sedadle tmavozelené policejní Volhy, mezi dvěma estébáky, jsem zažíval, když jsem venku sledoval studenty „normálně“ kráčeující na filozofickou fakultu, těžko sdělitelný pocit absolutní bezmoci a z toho plynoucího strachu. Někam vás vezou, nevíte na jak dlouho někde zmizíte – chce se vám křičet, volat o pomoc, „...tady mě vezou, pryč – z „normálního“ světa...“. Samozřejmě mlčíte, už jen proto, že z každé strany sedí vedle vás estébák, je to hodně na natěsno, i když Volha není Škodovka. Páchnou silně potem, cigaretami, chlastem, boulí se jim pod sakem pistole – prostě normální normalizační komunismus, pozdních 80.let. Také svého druhu každodennost. Pro ty soudruhy zcela jistě. A posloucháte další estébácký folklór, už ani nevím o čem. Teda vím, velmi přesně, ale v tom už není třeba pokračovat. Méně či více hnusná variace. Vtipné je, jak se mi to tenkrát pojilo s pocity „normality venku“, něčeho krásného, najednou tak cenného a vzácného - vidina "normálního" života okolo filozofické fakulty. V podstatě závist, že oni si mohou jít volně po ulici – i když ve znormalizovaném Československu... bojíci se zase třeba o něčeho jiného, spolužáka práškače, kupříkladu...

Náhoda, že nejkratší cesta ze Střešovic, kde jsem tenkrát pracoval ve Fyzikálním ústavu, vede do Bartolomějské, nejkratší cestou právě okolo Filozofické fakulty děkana Pullmanna, pak okolo FAMU, nedávno ještě pod děkanem Holým... Jeden oficiální marxistický revizionista, druhý neoficiální normalizátor. To je dost vtipné, jen nevím, jestli zrovna pro zasmání.

Paradoxy naší narcisticko autistické - voyerské doby...

Bartolomějská v noci

Vracím se k bezprostřední zkušenosti z vytváření atmosféry strachu a pocitu všemocnosti, včetně vytváření pocitu vlády nad životem a smrtí nepohodlných občanů. Samozřejmě celá Bartolomějská byla temným místem a ulicí strachu, kam člověk nechodil, když nemusel. Pro mě se zde naprosto oživujícím způsobem, po roce '89 objevilo kino Ponrepo, několik hospod a také knihovna Filmového ústavu... to je pro mě další „čistá krása“ změn - po listopadu '89 .

Dovoluji si, podělit se ještě o jednu zkušenost s Bartolomějskou ulicí bezprostředně spojenou – tato zkušenost je pro mě o účinném gestu vyrovnávání se s traumatem, proto ji i zmiňuji. Ihned po 17.listopadu 1989, se v ústí Bartolomějské ulice, směrem z Perštýna, objevily pytle s pískem, vlastně kulometné hnízdo, v kterém zaklekla hlídka SNB nebo přímo Stb v uniformě SNB. To je moment, který se mi vryl a je při tom zapomenutý. Za touto “vstupní bránou”, probíhaly skartace a likvidace “živých” estébáckých spisů, usvědčujících řadu našich spoluobčanů z udavačství. Tato situace trvala několik dnů, během nichž se zatím formovala opozice, chystala se demonstrace na Letné, probíhala agitace herců divadel a studentů nejen z FAMU a DAMU, což jsou notoricky známé skutečnosti, jen je zmiňuji pro kontext. Projížděli jsme tehdy okolo Bartolomějské v mojí Škodě 130, co nejrychleji. Vždy jsem se totiž bál, že to nějakému policistovi, ale ještě spíše pupkatému milicionáři, „ulítne“.

Kovaný soudruh, soustružník s něžným jménem Kropáček, velitel milicionářů ve Fyzikálním ústavu ČSAV, kde jsem v 80.létech pracoval, si mě ještě na podzim v roce 1988 zastavil na chodbě a s ohledem na moji účast v tehdy propukajících demonstracích a mé následná předvolání k jinému výslechu, než byla v úvodu popsána „Broumovská epizoda“, ale rovněž na Barták, kdy si mě Stb pro změnu tehdy přišla vyzvednout až na pracoviště od stolu, mi pan Kropáček sdělil z dvacetimetřové vzdálenosti, že do nás „oni“ budou střílet. Asi měl pod kůží Annu Proletářku.

Celou dobu jsem ale čekal, co se v demonstracích stane a snažil se být u toho i s fotoaparátem. Chodil jsem demonstrovat a myslel jsem si, že střelba, až některá ozbrojená složka nezvládne emoce a „ulítne“ jí to, že to bude spouštěcí mechanismus pro převrat. Místo toho se objevil 17.listopadu na Národní třídě ležící „mrtvý student“ Martin Šmíd, bylo to takové české vyřešení situace. Připomínám známou skutečnost, že ve skutečnosti to nebyl ani mrtvý, ani Martin Šmíd, ani student. Ale estébák Ludvík Zifčák, kterého pendrekem tehdy skolil jejich vlastní bijec, nejspíš některý davem vystrašený policista Pohotovostního pluku. Úplně vidím, jak Zifčák buď nestihl nebo nemohl vytáhnout všemocnou estébáckou placku, šedivý strachy. Informaci o mrtvém, vynesl do zahraničí tehdy disident Petr Uhl, hrající v mém příběhu později roli mouřenína. Opakuji známé skutečnosti okolo 17.listopadu, protože hrají právě i v tomto investigativním příběhu důležitou roli.

Založili jsme ještě s několika přáteli a kolegy Nezávislou vyšetřovací komisi (NVK), později přidruženou k Parlamentní komisi pro vyšetření událostí 17.listopadu. Po pár dnech jsme jeli v noci přes opevněný Perštýn a viděli jsme, že kulometné hnízdo je pryč. Pro ten osvobozující pocit, že Stb vyklidila pozice a je pryč, nás nenapadlo nic lepšího, než mojí škodovkou, projet Bartolomějskou ulicí triumfálně v protisměru. Znamenalo to samozřejmě také přemoci strach. Nikdo si našeho triumfu (a vítězství nad strachem) nevšiml, a to ani v dobrém, ani ve zlém. Tento „akt pokoření ulice strachu“, měl ale katarzní účinek na mé vědomí... a vytrácení právě toho totalitního strachu, ten proces ale svým způsobem trvá dodnes. Pořád se vyrovnávám třeba s tím, že instituce jsou tady pro nás a ne my pro ně. Problém je, že to dodnes často neví ani ty instituce.

Národní ve dne v noci

Natáčel jsem v té době, dalo by se říct, že velmi investigativně, v okolních bytech s okny na Národní třídu. Na nápad jsem přišel ještě v momentě, kdy jsem viděl během zásahu policie, obličej v bytech za záclonami paláce Metro. Pašovali jsme potom bezprostředně po 17.listopadu kameru VHS ve sportovní tašce a báli jsme se, kdy nás, tehdy ještě velmi aktivní Stb, zatknou. Měli jsme chvíli i soukromou ochranku, půjčenou z pozdější karatistické ochranky Václava Havla, ale byl dokonalý klid, pod svícnem. Nikdo nevěděl, co bude. Stb byla ostatně od Paláce Metro v podstatě jen přes dvůr. Jen přes dvůr – se nacházel jiný, "jejich svět", svět tajné policie, koncentrát nebo snad substrát totality.

Část mého natočeného materiálu bezprostředně využil kolega, spolužák, režisér Petr Kotek ve filmu "Přijďte a vezměte si květinu", jinou část později Pavel Koutecký, v jednom z dokumentárních filmů "Po letech". Fotografie z Národní 17.listopadu, jsem pak měl na velké výstavě u Mánesa, kterou pořádali studenti Katedry fotografie, zakládající tehdy s Annou Fárovou, studio Radost. Mám tento vzácný a poměrně obsáhlý archiv, jak fotografický, tak především také video - archiv mnoha hodin záznamů, natočených bezprostředně po 17.listopadu, z větší části ještě spící a čekající na využití. Zároveň jsem měl z mojí tehdejší práce ve Studiu ČVUT (kde jsem pracoval při FAMU), k dispozici 35mm kameru Caméflex no. A/45 a velkou hromadu 30m krabic pětaticítky, na které jsem natáčel "odlehlé závany revolučního dění". Tento černobílý filmový materiál, plánujeme nyní využít – po 30letech, ve v současnosti vyvíjeném, investigativním celovečerním filmu ***Prognostáci***.

Parlamentní komise 17.listopadu

Za další formativní moment, pro mou investigativní činnost, považuji práci ve zmíněné Parlamentní vyšetřovací komise Federálního shromáždění ČSFR pro vyšetření událostí z 17. listopadu 1989, kam jsme byli, jako Nezávislá vyšetřovací komise (NVK), přizváni a integrováni. Parlamentní komise pracovala v přilehlé budově Parlamentu, my jako NVK, nejprve na Pedagogické fakultě, pak částečně v prostorách Parlamentní komise a hodně, tak říkajíc v terénu. Měli jsme pár významných zjištění, která posunula znalost o tom, co se událo 17.listopadu, především na Národní třídě. Právě zjištění, že mrtvý student Šmíd, byl ve skutečnosti onen živý estébák Zifčák, který dostal na Národní pendrekem přes hlavu a který byl infiltrovaný mezi studenty, to byl jeden z výsledků naší investigativní analytické práce. Byl to evidentní důkaz, že Stb výrazně ingerovala v průvodu studentů, což do té doby velitel zásahu intenzivně popíral, a to i při výsleších, právě před Parlamentní komisí, ale i před Vojenskou prokuraturou, která události vyšetřovala. Parlamentní komise 17.listopadu, se postupně změnila v komisi lustrační, která prověřovala složení Parlamentu z hlediska spolupráce poslanců s Stb. Během práce v Parlamentní komisí, jsem pokračoval ve studiu v 1. a 2. ročníku FAMU, viděl jsme tak – ještě v režimu "tajné" a mnou podepsané mlčenlivosti, který z našich pedagogů s Stb spolupracoval. Byla to hloupá zjištění. Byl to i můj tehdejší sympatický ročníkový učitel, pracující zároveň i v televizi... Později se za něj vdala moje spolužačka, ta svazkům Stb nikdy neuvěřila. Z Parlamentní komise nám také později "unikly" seznamy spolupracovníků Stb, které vydal Petr Cibulka, jako své slavné i nenáviděné, Cibulkovy seznamy. Byli jsme tehdy první postkomunistickou zemí, kde vyšlo najevo, kdo a jak byl tajné službě svojí spoluprací zavázán.

Kauza KATO

Dalším formativním sub - zážitkem, byla pro mě velmi podstatná možnost studia některých, tehdy ještě přísně tajných svazků spolupracovníků Stb, kteří často ještě působili přímo ve veřejném životě a společnost se jich pracně, pod tlakem tzv. lustračního zákona, zbavovala. Zcela exkluzivní místo pro mě mezi svazky, zaujal estébácký spis, vedený na Jana Kavana alias KATO, emigranta navráceného z Londýna, dlouho oslavovaného, mimo jiné za vydávání exilové

literatury v jeho exilovém nakladatelství Palach Press. Dlouho jsem si také myslel, že o Kavanovi natočím nejprve obyčejný portrét, později film - psychologickou studii, založenou na jekyll-hydeovské dualitě. Pak jsem ale došel k závěru, že Jan Kavan je jen čistý Dr. Edward Hyde. Téma ztratilo napětí duality osobnosti. Natočil jsem o něm nakonec jen dvě investigativní reportáže **Kato** a na té druhé **Nechte toho...!** se mnou spolupracoval kolega Lubor Kohout, to už na nás někteří politici, na znamení proměny doby, trochu křičeli. Každopádně tolerance ke spolupráci s Stb, je ale zjevně v naší společnosti velmi vysoká, což lze vidět i na postavě premiéra Babiše. Samozřejmě ani moje, respektive naše, reportáže nezměnily nic, Kavan zůstal nehnutě senátorem a později i ministrem zahraničí, společenské vědomí to nicméně a to pevně doufám, alespoň jemně proměnilo, posunulo, pootočilo. Možná je to ale jen mé zbožné přání a nestalo se vůbec nic. Mě to ale při tom stálo asi největší prožitý strach v mém životě a zdravotní následky.

Kavan dost kontroverzně spolupracoval na ose Londýn – Paříž, s jiným exilovým vydavatelem, mimo jiné šéfredaktorem Svědectví, Pavlem Tigridem. Tigrid nikdy Kavanovi nevěřil, ale využíval jeho kurýrních služeb, za které ovšem Kavanovi platil a na tyto služby také v podstatě doplatil, respektive ne on, ale především desítky disidentů, včetně Jiřiny Šiklové nebo Jana Rumla... . Kavanův svazek nebylo moc příjemné čtení, do té doby jsem Kavana považoval málem za hrdinu, i když nesympatického. Svazek jsem tehdy přečetl jedním dechem a dýchla na mě atmosféra studentských demonstrací konce let 60., okupace, zvuile nastávající normalizace. Okopírovaný, se mi ho podařilo získat, až o řadu let později (ještě dlouho i po tom, zůstával ale v režimu tajné). Využil jsem ho později ve dvou výše zmíněných investigativních reportážích, předestírajících momenty Kavanovy spolupráce s Stb. Nic moc na tom neměnilo, že Kavan koncem 90. let vysoudil, že se s estébáky sešel sice téměř padesátkrát, ale nic při tom prý netušil, že to jsou estébáci. Ministerstvo vnitra tehdy nemělo žádný zájem lustrační soudní spory vyhrávat. V počátečních 90. letech byla existence svazku, ve kterém se psalo o Kavanových, více než 50 tajných schůzkách, velkým překvapením. Stýkal se sice oficiálně, s pracovníkem rozvědky, legalizovaným jako diplomat, většinou na londýnské ambasádě (několik schůzek ale proběhlo i v Praze, než Jan Kavan vycestoval, v roce 1967, do Londýna studovat). Několik spolužáků, včetně například Petra Pitharta, jej ale varovalo, že to jsou estébáci, ti pánové na velvyslanectví, co za nimi chodí... Z této doby se datovala také Kavanova spolupráce s pozdějším diplomatem Karlem Kovandou nebo, za poněkud záhadných okolností, v sedmdesátých letech, autem zabitým, studentským aktivistou a pozdějším disidentem, Lubošem Holečkem.

Právě ke Karlu Kovandovi, se váže pozoruhodný moment, rovněž v něčem pro mě pozdně formativní. Po mém natáčení, s tehdy čerstvě jmenovaným ministrem zahraničí, Janem Kavanem, si Kavan nechal zavolat právě Kovandu, se kterým jsem byl tehdy předem domluvený na rozhovoru. Chtěl jsem totiž vědět, jestli Kovanda věděl, že ho v roce '69 Kavan v Londýně udal, že chce zůstat v emigraci. Kavan mě nejprve ujistil, jak to Kovanda s nim má a pak jej ještě pro jistotu povolal na koberec a v mé přítomnosti a z poza rozlehlého ministerského stolu, ho ujistil, že přeci nikdy neměli žádného sporu a ještě se ho na to explicitně zeptal, aby mu to Karel Kovanda potvrdil... zvláštní obraz - vidět, jak respondent ministr, šéf diplomacie, určuje jinému respondentovi – vysoce postavenému diplomatovi, z pozice nadřízeného, co má a nemá říct. Fungování „reálné“ politiky. Kovanda to Kavanovi odkýval a pak o patro níže mi řekl, že se o Kavanově udání dozvěděl až v 90. letech...

Nikdy jsem se nedozvěděl, jak Kavan zjistil, že budu s Kovandou natáčet, Kovanda mu to neřekl. Každopádně to byla úžasná ukázka manipulace, takřkajíc demonstrativní, Pro mě pozitivní zjištění bylo, že se Karel Kovanda této manipulaci, byť byl na diplomatickém žebříčku, přímý Kavanův podřízený, nepodvolil. Zřejmě, se svými životními zkušenostmi, to neměl zapotřebí. Kavan Kovandu také z Bruselu nakonec nestáhl, i když se o to pod různými záminkami pokusil. Dlouho jsem se s Kovandou neviděl, naopak Kavana jsem viděl naposledy při natáčení volby Miloše Zemana prezidentem v Top hotelu. Když mě viděl, zaskočilo mu, něco jsem mu možná

v jeho životě připomněl... špatné svědomí, se tomu také může říct. Chvilí potom se tam odehrál slavný pěstní souboj komunistického novináře Karla Slezáka s novináři. Jednota místa a času. Na místě všichni prezidentovi muži, včetně Jana Kavana. Vyprávím o tom takto obsáhle proto, že 20.5.2000, přibližně rok po natočení reportáže o Janu Kavanovi, mě přepadli ve vchodu domu, kde jsem tenkrát bydlel. Toto se dá považovat za další kapitolu v práci investigativního reportéra nebo dokumentaristy. Zemanovská éra byla tehdy v plném běhu... Bamberská aféra, Opoziční smlouva, ... je třeba nezapomínat milníky Zemanova vládnutí. Nebo snad také mýlníky...?

Zacházení se zlým

Slovensko, Slovensko...

Děláte-li svoji investigativní práci dobře, dříve nebo později se vám může něco přihodit, čím lépe práci děláte, tím spíše. A zdá se také, že platí úměra, že čím dále na východ, tím fatálnější následky, případný incident může mít. Nic na tom nemění, připomíná-li se vám váš strach sám od sebe nebo se vám ho podaří vytěsnit do nevědomí, je s vámi stále.

Jeden z důležitých výsledků investigativní spolupráce Rebeky Křížanové a mě, byla reportáž o vraždě Roberta Remiáše **Výbuch** v období tuhého mečiarismu na Slovensku, v roce 1996. Natáčeli jsme tehdy společně ve dvojici režisér, reportérka a ještě kameraman, méně se pak bojíte, a lépe ve dvojici vyhodnocujete situace. Natáčení se tehdy neobešlo m.j. třeba bez demonstrativního sledování policí... Tím, že reportáž obratem odvysílala Česká televize, půlka Slovenska měla Českou televizi tehdy zakabelovanou, a tak týden po vraždě nepohodlného Remiáše, na objednávku "státu" tedy SIS, kdy navíc slovenská policie ještě vypouštěla hodně hustou mlhu o tom, že došlo k technické závadě na autě, my jsme již mluvili jednoznačně o kumulativní náloži v autě a politické vraždě. Tato reportáž pro mě byla příkladem toho, kdy i reportéři pociťují značné zadostiučinění, že se něco mimořádně povedlo – přinést v pravou chvíli, co možná přesnou a podstatnou informaci... Podotýkám ale, že jsme oba v tu chvíli nedohlíželi, s čím vším zacházíme, přesto jsme se po celou dobu našeho pobytu na Slovensku, chovali velmi ostražitě, smrt samozřejmě vyvolává mimo jiné kromě strachu i - respekt. Nestalo se nám tehdy nikomu nic. Případ nebyl na Slovensku objasněn dodnes. I proto zůstává pro mě stále tématem. Stejně jako třeba takzvaná Bamberská aféra našeho prezidenta, na které pro změnu spolupracovala Rebeka s Luborem Kohoutem...

A jsme ještě jednou zpět na Slovensku, skoro po 25 letech. Loňským návratným tématem mého Investigativního semináře, se stala nájemná vražda investigativního slovenského novináře Jána Kuciaka (a jeho snoubenky Martiny). Bohužel je, vzhledem k vývoji situace na Slovensku, podstatným tématem i letos. Podstatným tématem je například i mediální i občanské pohoršení, nad osvobozením kriminálního businessmana Mariána Kočnera, dávno již médií předem odsouzeného. Problém je, že je sice slovenské soudnictví, nalézající se v ještě mnohem větších troskách, než soudnictví naše - devastované, co se týká důvěry v soudní systém, mimo jiné v současnosti Babišovou kauzou, i když i naše krize je dlouhodobá – Rampula, Grygárek... Až mrazí, z hlubokých mezer do kterých se permanentně propadá naše velmi nedokonalá demokracie. Slovenští soudci ale doopravdy neměli proti Kočnerovi dostatečně přesvědčivé důkazy, že byl skutečně tím, kdo objednal Kuciakovu vraždu. I když společenská objednávka na odsouzení Kočnera byla jednoznačná. Bylo to takto prosté. A v rámci Investigativního semináře, je nutné mluvit i o takovýchto nejistotách, i když se právě vymykají společenské poptávce. I toto je součástí investigativní práce. Umět odložit hypotézu, nepotvrdí-li se nám na 100%... nebo naopak hypotézu přijmout, i když se nám nehodí. Někdy je jedno i druhé, velmi těžké. Jako právě v případě Jána Kuciaka. Zuzana Piussi, zásadní investigující režisérka, mající za sebou celou řadu

celovečerních investigativních filmů, vykreslujících s velkou přesností tristní stav především slovenské demokracie, o tomto převrácení rolí, bude letos vyprávět, v rámci mého semináře.

Útok ve vstupním koridoru jednoho domu

Útok na mě, který se odehrál ve vchodu domu, kde jsem bydlel, přišel až dva roky po reportážích o Kavanovi alias "Kato" a nebyl našťěstí fatální, skončil pouze delším pobytem v nemocnici a zdravotními následky. O své přímé zkušenosti s fyzickým útokem, jsem se studenty, když situace bezprostředně odezněla, řadu let ani nemluvil. Mluvíme ale o „zacházení se zlým“. Podstatné je vědět, že něco takového může přijít a ve vyhraněnějších situacích, lze také dodržovat řadu pravidel, kterými se dá takovéto neblahé a drsné zkušenosti, často úplně předejít.

V mém případě policie nic konkrétního nevyšetřila, ale otevřeně mi vyšetřující kriminalista sdělil, že po prověření všech hypotéz, zůstala hypotéza jediná, směřující k Janu Kavanovi. Policisté také o několik let později, po provalení kauzy s pokusem o nájemnou vraždu Sabiny Slonkové (kauza Český dům v Moskvě), kterou organizoval Kavanův generální sekretář Karel Srba, Srbu dodatečně vyslechli i v souvislosti s mým přepadením. Srba, tehdy byl za Sabinu Slonkovou odsouzený na 12let vězení, k mému „případu“ se ale nepřihlásil, ale i tak máme všichni poměrně jasno. V době mého přepadení, byl Srba již přes půl roku u Kavana ve funkci. Policista to komentoval, že to vypadalo, že se na mě „zacvičoval“, což mi dnes přijde již celkem vtipný. Případ kriminalisté uzavřeli a uložili ad. akta. Se závěrem, že pachatel je neznámý. Řadu let jsem se s nimi pak ještě „kamarádil“, měl jsem od nich i nějaké informace. Tak to také „investigativně“ funguje, přes vzájemné sympatie. (A na druhé straně, v jiných situacích zase antipatie).

Podstatné pro mě je, že jsem mohl na sobě s odstupem pozorovat, jakou proměnu tato zkušenost udělá s mým vědomím – abych to přesunul trochu do obecné roviny – co udělá fyzický útok s vědomím reportéra, režiséra, případně i respondenta. Vzhledem k tomu, že jsem se částečně ubránil, měl jsem dlouho jakýsi pocit pseudo - vítězství. A namlouval jsem si, že to se mnou celkem nic neudělalo. Ve svém případě mohu říct, že to přineslo – a zjistil jsem to až po několika letech, možná naopak žádoucí snahu zbytečně neriskovat – a skutečně velmi pečlivě vážit, kam až má cenu jít a co za to stojí – myslím v životě. A některé momenty zůstaly pro mě již nepřekročitelné, prostě už nenacházím dost odvahy nebo i smysl tohoto konání. Bohužel přesně kvůli tomuto efektu, se i pro objednatelé a vykonavatele často velmi riskantní útoky na novináře, uskutečňují. Nejčastěji, jen jako varování, fyzická likvidace, jako v Kuciakově případě, nebo i jen pokus (ať už jen demonstrativní) nebo – nelze říct jen - nepodařený, jako v případě Sabiny Slonkové, je u nás našťěstí stále spíše výjimečná. Nicméně málokdo je po prožití drsné situace schopný nasednout zase do vlaku a uhánět vstříc novým dobrodružstvím. Co mohu ale vždy doporučit, a mluvíme o tom na semináři, je v případě takovéto události, odborná psychologická pomoc. Já sám jsem ji nevyhledal a ještě nejméně tři toky poté, jsem se vyhrabával z posttraumatických atak. Není prostor zabíhat do podrobností, ale - už se prostě po této zkušenosti bojíte s tím, že strach má jinou kvalitu a velmi silně zvažujete, jestli máte dostatečně krytá záda, což bohužel většinou nemáte a zvláště, jak se mi to osvědčilo - při práci pro ČT. A ten strach, ne že by nebyl zvladatelný, ale zadře se takřkajíc hluboko pod kůži. Změnilo se mi vnímání této práce – dobrodružství zůstává, ale já se víc bojím a víc zvažuji možné dopady, to vše především za situace, kdy vím, že nebudu mít krytá záda. Nebo mohu být i předhozen, což je zvláště nepříjemné – vnímáte to jako zradu.

ČT na straně jedné a PČR na straně druhé

Pach krve v televizním investigativním vysílání

Instituce jsou vlastně v našich podmínkách pro investigativce i investigativní práci, dalším rizikem, nepříjemností, často dominantní překážkou. Pominu úplně situaci, že po kavanovské reportáži na mě přišla daňová kontrola, kontrolorky nám tenkrát prozradily, že je to na udání. Inkriminovaná reportáž o Janu Kavanovi, byla pro Českou televizi. Další zajímavou a milou zkušenost, takřkajíc k nezaplacení, jsem měl právě s fungováním této instituce. Zpravodajství vyslalo prostřednictvím režiséra Čestmíra Fraňka, zvaného Čedák, po mém přepadení, za mnou do nemocnice na Bulovku, redaktorského eléva se štábem. Redaktor s roztomilou naivitou přiznal, že dostal za úkol, se mnou natočit záznam "do rezervy", myšleno tak, že by měla ČT hotový rovnou nekrolog. „Smrt bývalého redaktora pořadu Nadoraz České televize na prahu domu“ nebo tak něco pořádně bombastického. Oni se nesnažili v této situaci ani trochu pomoci, nezavolali, jak mi je, to jenom kolegové, jako blízcí přátelé. Poprosil jsem je mimo jiné, aby se koukli po mých brýlích a klíčích od bytu, o které jsem v mlejnici v chodbě domu přišel. Vzkázal jsem kolegovi režisérovi Čedákovi na kameru mnoho srdečných, těžko reprodukovatelných pozdravů, a redaktorského eléva jsem tehdy vyhodil. On ale za nic nemohl, byl jen nástrojem instituce. Mě to ale fascinovalo. Říká se tomu myslím vztahová kultura na pracovišti. Docela se pak bojíte s takovou institucí spolupracovat. Sice tomu říkáme, že se bojíme, není to ale strach, spíše jenom obava.

Disident a policie respektive - policie a disident

Co se týká ochrany redaktorů i před úřední, respektive policejní zvůli, díky Janu Kavanovi a jeho podivným estébáckým průšvihům, mám další zajímavou a výraznou zkušenost z této sféry... Výše zmíněný disident a pozdější ředitel České tiskové kanceláře (ČTK), Petr Uhl na mě podal, kvůli reportáži o Kavanovi a za Kavana, udání na policii pro vyzrazení státního tajemství a pomluvu. Státním tajemstvím, bylo myšlen obsah estébáckého Kavanova svazku z konce 70.let... ten byl v době vysílání reportáže, kde byl inkriminovaný obsah „vyzrazen“, stále ještě v režimu přísně tajné. Uhl to ale radši podal na neznámého pachatele. Takto to bylo od bývalého disidenta a vězně svědomí, daleko statečnější, takový vtipný a roztomilý alibismus. Že – řečeno vězeňskou terminologií, nabonzoval člověka, kterého osobně zná, mu asi bylo přeci jen trochu hloupé a trapné, tak to vyřešil „institutem“ neznámého pachatele. Kdyby to podal jmenovitě, paradoxně bych to pochopil více, Kavana Uhl totiž miloval. Pak ale následovaly zásadní zkušenosti – policista, který si mě pozval k výslechu a začal mě vyslýchat, rovnou z vyšetřování vyloučil pomluvu, jako nestíhatelnou, zdůvodnil to, že je to gumový paragraf a určitě by se mu "nepodařilo" prokázat můj úmysl, Kavana pomluvit. Také jsem žádný takový úmysl nikdy neměl. Byl spokojený, že to takto vyřešil. Uvědomil jsem si, že vyšetřování nebude naštěstí nijak přehnaně komisní... Pak mi sdělil, že je povinen udělat za rok na případu minimálně jeden úkon a že jich více udělat určitě nestihne, to už se naštvál a úplně otevřeně mi sdělil, že je mu trapný stíhat takové věci... nakonec mi poradil zpřesnění formulace do protokolu, kdy jsem říkal, že vyzrazení tajného obsahu estébáckého svazku, je jako vyzrazení tajného obsahu spisu gestapa, deset let po válce... Policista mi se zjevnými sympatiemi - pomáhal proti podání respektive udání bývalým disidentem. Na semináři pana profesora Vachka, jsem po pár letech využil příležitost a zeptal jsem se hosta Petra Uhla, proč na mě to udání na policii vlastně podal. Uhl to shodil se stolu s tím, že si to nepamatuje... Zeptal jsem se ho, jestli si nepamatuje svá udání... odpověď jsem nedostal, studenti se usmívali. Dcera Petra Uhla Saša, mi později říkala, že si myslí, že si to její táta ale opravdu nepamatoval a že Kavan byl u nich doma svatý. Svatý Kavan v rodině trockisty Uhla, krásná představa... Ještě na závěr policejního dýchánku, kdy jsem dostal mizernou kávu a vodu v hořčičné skleničce, což bylo ale velmi příjemné... mi policejní vyšetřovatel prozradil, a kroutil nad tím hlavou, že právní oddělení ČT, poskytl policii moje

kompletní CV, a to včetně filmů, které jsem kdy režíroval, chyběla jen velikost košile a bot. I tak vypadala na konci 90.let ochrana autorů, kteří udělali pořad pro veřejnoprávní obrazovku. Nebudu už specifikovat, co sepsal k mojí kavanovské reportáži, Etický panel České televize, který mě tenkrát prošetřoval a kterému tehdy předsedal nejmenovaný pedagog od sousedů ze Žurnalistiky, pan profesor Jan Jirák. ...a navrch, kdo všechno byl tehdy, pod mým pokáním etickou komisí ČT, podepsaný. Zastal se mě ale Syndikát novinářů, nikoli před policií, jak by se mohlo očekávat, ale vlastně před televizí. Tato situace se ale s rozvojem dnešního pořadu Reportéři pod Zpravodajstvím zlepšila, abych nebyl nespravedlivý, dnes se ČT přeci jen snaží vlastní investigující reportéry chránit... Cizí autory, ale podrobuje tvrdé cenzuře viz. Vít Janeček, Apolena Rychlíková, moje současné pokusy o spolupráci... „Mého“ vyšetřovatele jsem už nikdy neviděl, první rok dodržel slovo a nepozval mě už k žádnému výslechu/úkonu a v dalším roce, můj dávný kamarád a spolupracovník Radek Schovánek, podstrčil Kavanův svazek, spolu s deseti dalšími svazky vnitru k odtajnění. Svazek Kato byl „administrativně“ odtajněn, podle čísla a data uložení v archivu Stb, to byl začátek 70.let... K zamyšlení je téma, jak dlouho archivní materiály žijí svým dosahem a obsahem, u Kavana je to zatím 50 let, navíc jeden – pozdější svazek, zcela neznámého obsahu, chybí. Je asi v Moskvě. Jsou o tom dva zápisy, podle jednoho byl skartován, podle druhého zapůjčen na vyžádání KGB do její centrály.

A koho se vlastně máme bát, policie, která nás vyšetřuje nebo instituce, která nás má chránit?

Archivy gestapa a můj dědeček, Jan Kavan a Karel Srba, Nadoraz a ČT

Osobně mám jako námět ještě k prostudování, archiválie gestapa, týkající se mého dědečka, šéfredaktora předválečného AZ magazínu. Dědeček na základě udání skončil v KT Mauthausen a byl tam na Hitlerovy narozeniny popraven.

Dědeček byl členem zednářské odbojové organizace Ing. Bureše, kde měl na starosti, jako významný novinář, tisk. V Mauthausenu zahynuli celá skupina. Vědělo se, že byli pozatýkáni na udání. Otevřít archivy týkající se mého dědy Františka Durdáka, mám nějak pořád strach, nechávám si tuto investigaci ještě “na později” .

Přemýšlím ale o dědečkově krédu “Pro to krásné je potřeba obětovat zas jenom to krásné”. Myslím, že není naší současnosti, nic tak vzdáleného. Obětovat nechceme nic a už vůbec ne to krásné, hodně s tím mám také problémy.

Jan Kavan se v následujících letech ještě proslavil různými eskapádami, mimo jiné si před jízdou autem intenzivně třel zátylek francovkou, až z toho v Mostecké ulici naboural desítku zaparkovaných aut a dopravní policii, která přijela k dopravní nehodě s jen lehkou arogancí oplackoval poslaneckým průkazem a odmítl dechovou zkoušku, na policejní dotaz, že z něho cítí alkohol – podal na místě vysvětlení výše uvedené, jestli policisté nepoznají francovku. Dechová zkouška se ale zřejmě kvůli ftancovce neuskutečnila. Také dělal poradce na Slovensku neblahému premiérovi Ficovi, za kterého se vazby slovenské vlády a kriminálního podsvětí, jen prohloubily. Karel Srba si odseděl z dvanáctiletého trestu, osm let a byl pro dobré chování, kdy byl po celou dobu trestu považován za příkladného vězně, podmíněčně propuštěn. Ve vězení se začal zabývat uměleckou tvorbou a vystavuje obrazy, včetně těch, které namaloval ve vězení.

Pořad ČT Nadoraz skončil, ještě po předchozím záseku, kdy šlo v Bamberské aféře o samotného Zemana. (Kauza mohla Zemana, kdyby média a hlavně novináři pracovali lépe, stát politickou kariéru zavčas, ještě v jejím vzestupném počátku). Byl to tenkrát první pořad, který ČT v rozletu, kdy měl sledovanost přes milion diváků, stáhla s týdnem na týden s obrazovky. Českou televizi vedl Jakub Puchalský, nedalo se od něj očekávat statečné nebo aspoň pevné jednání. Média pracují špatně, včetně těch investigativních – téměř nejsou investigativní kauzy, které by hýbaly politikou a hlavně politiky, pomineme-li Babišovo Čapí hnízdo, kdy se Andrej Babiš podřekl v dokumentárním filmu z Českého žurnálu Víta Klusáka - Matrix AB... tuto kauzu si totiž svým

chlubením, sám Babiš rozpoutal. Média ale na politiky v naší zemi nestačí a investigace v televizích, čím dále tím více, plní jen funkci infotainmentu, hlídací pes je vypelichaný a nemá zuby. Noviny jsou v majetku magnátů, Bakala, Dospiva, Křetínský, Kellner, největší a jeden menší, ale stále poměrně velký deník si, jak známo, koupil Andrej Babiš, aby mohl manipulovat veřejným míněním, koupil si také rádio... A jako protitlak vzniklo několik velmi dobrých časopisů. Jediný (!) Denník N, je nezávislý.

Nevím třeba, jak je možné, že ještě nevíme, co pohledávali odvolaný ministr Roman Primula a Babišův fámulus Faltýnek na Vyšehradě. Někdo musel schůzku Blesku vyhradit... Téměř nepochybně, ale šlo o velký Kovidový business. Očekávám, že premiérův Agrofert zakoupí nějaké velké pohřebnictví. Obchody se musí hýbat a prodej květin na hroby není dostatečně ziskový. „Naší prací je myslet si o lidech to nejhorsí“ říká novinářka v dánském seriálu Vláda.

Ztráta víry

Ač jsem původně hluboce věřil ve smysl investigativní práce, tato víra mě téměř zcela, ale jen v našich podmínkách, opustila. Dnes bych měl asi jasný pocit, že jsem televizí zneužíván. Do segmentu investigativních reportáží, pro mě téměř není návratu, také jsem možná zestárl a mám malou dceru. Mimo televizi, jsem ale po dlouhé době, před několika lety, natočil reportáž o obchodnících na burze **Odraní**, o praktikách, kterým se říká odírání. Měl jsem radost, že na nás makléři podali rovnou oznámení na ochranu osobnosti, soud to ale ani neprojednal respektive zrovna toto k soudu ani nepřišlo.

Cesta pro mě ale cestou malých aktuálních „ostrých“ reportáží již nevede. Rád vedu studenty po všech stezkách jejich pátrání.

Celovečerní investigativní dokumentární filmy

Prognostáři a Rudý kovboj

Reportážní praxe se dá velmi zúročit v segmentu celovečerních i krátkých investigativních dokumentárních filmů, postupy jsou univerzální. Podařilo se mi rozjet dva projekty, na začátku zmiňuji film **Prognostáři**, který hledá kořeny naší polistopadové politiky, hluboce zakořeněné v známém a stále velmi záhadném Prognostickém ústavu... Na Prognostácích pracuji s kolegou Honzou Šípkem, od předloňského roku - pedagoga naší dokumentární katedry.

Uzavírá se kruh, v tomto filmu bychom rádi využili 35mm filmové materiály z listopadu 1989, o jejichž vzniku jsem mluvil, když jsem popisoval hektické a odpoutané dění okolo Národní třídy po 17. listopadu a dění okolo FAMU v mém 1. ročníku... Máme za sebou stovky hodin v archivech a pár pozoruhodných zjištění.

Vrcholem mé současné režisérsko – investigativní práce, je můj další projekt **Rudý kovboj** (kde právě budeme podruhé žádat o evropský grant MEDIA Development, máme za sebou českou část vývoje s grantem od SF kinematografie). Film by se měl pokusit proměnit paradigma vnímání vítězů studené války. Díky americkému špiónovi, který prodával super tajné materiály NATO na východ a způsobil největší únik tajných materiálů z NATO, v jeho historii, by podle vrchního velitele armády USA v Evropě (Commander in Chief, United States Army Europe) čtyřhvězdičkového generála US Army Gen. Glenna Kay Otise, byl v případě, kdyby přešla válka ze studené fáze do horké, ve skutečnosti vítězem Sovětský svaz. Právě díky informační převaze, film poukazuje i na situaci, kdy nad množstvím železa – tanků, kanónů, raket, vítězí informace. Přestože popisuji situaci z úplného konce 80. let, téma je zcela současné, nesoucí samozřejmě velmi silné poselství. Informační technologie námi ostatně vládou prostřednictvím pouhého

selektování informací až po jasné dezinformace, které vyhrávají volby, nejen ty prezidentské... Informacemi se ostatně v mém Investigativním semináři, zabýváme po celý semestr.

Film je postaven na dvou antagonistech - řídícím důstojníkovi amerického špiona Clyde Lee Conrada a pozdějším zástupci náčelníka československé civilní rozvědky, plukovníkovi Vilému Václavkovi a jeho protějšku, americkém armádním kontrarozvědčíkovi, plukovníkovi Danny L. Williamsovi, který se po několik let, snažil najít dostatek důkazů na Lee Conrada, aby ten mohl být usvědčen a odsouzen. Mohu to vyzradit, protože i příběh vyprávíme, jako dokumentární špionážní film, vlastně pozpátku, ve stylu hitchcockovského vyprávění. Agentovo odsouzení, je vlastně vstupní informace a sledujeme, jak jsme k odsouzení dospěli, v duelu protagonisty řídícího důstojníka československé rozvědky a antagonisty, agenta americké vojenské kontrarozvědky. Lee Conrad byl v Německu, v roce 1991 odsouzen na doživotí, což byl nejvyšší trest za špionáž, který kdy byl v Německu vyneseno. Ve svých 50 letech, v německé věznici Diez zemřel na infarkt. Byl druhým nejlépe placeným špiónem na světě, aspoň z těch, o kterých víme - Clyde Lee Conrad and his ring... a film **Rudý kovboj**.

V Praze 10.11.2020, rev. 271120